

کده

له زمانه نی یه کگریتووی ئه ده بی کوردی دا

● محهمه نه مین هه ورامانی ●

له نیو دوو توینی زوربه ی سه رچاوه ی کوردی دا وهك كه رهسته ی رسته دروست کردن ، (كه) خراوته نیو رسته وه ، به لام زوربه ی زوریان ته نیا به مه به سستی هینانه وه ی رسته نهك به مه به سستی دیاری کردن و روشنکردنه وه ی (كه) و ئه رکی . ئه وه ی كه من سوو دم ئی وه رگرتیی وهك سه رچاوه به لای منه وه شایه نی یادکردنه وه بن ئه مانه ن : -

کتیبه كه ی دوكتور مه كارۆز (AKurdish Grammar) ه . لیڤه دا دوكتور مه كارۆز باسی (كه) ی كردوووه و توووه تی كه (كه) واتای (which) و (who) ی ئینگلیزی ده دات و له رسته یه ك دا به كاری هیناوه و ئه و رسته یه ش ئه مه یه : (ئه و نانه ی كه سه گه كه خوار دوووه تی كوئن بوو) ل - 101 .

دوكتور مه كه نزی له كتیبه كه ی دا كه به ناوونیشانی (Kur- Dish Dialect Studies - 1) ه وه یه باسی (كه) ی له زاری کوردیی ناوچه ی سلیمانی دا كردوووه وای له قه له م داوه كه واتای

روون کردنه وه یی : ویستم نه ختی ده باره ی (كه) وهك (پاناو) له لایه كه وه و وهك (نامراز) له لایه کی دیکه وه بزائم گوايه به و نیازه ی كه ئه م زانینه له چوارچیوه ی سه ریپی ده ریچی بویه هه ول و ته قلام دا ، هه نده سه رچاوه یی كه ده باره ی رسته ی زمانه ی کوردی هه ر زور نه بی كه میان وتبی بخوینمه وه و ئه و بیرورای خومه كه هه مه ده باره ی (كه) وه به هویانه وه فراوانی بکه م و گه شه ی بی بده م و بتوانم شتیکی نوی ده باره یه وه بنووسم .

ئه م هورۆمی لافاوی ویستنی ده روونه یانه ی بیرمى جه نجال کردو به جوړی وای ئی کردم كه به دواى سه رچاوه دا بگه ریم به تایبه تی ئه و سه رچاوانه ی كه ده باره ی رسته ی ناویته و لیکدراوه وه نووسیویانه .

شایه نی باسه ئه وه ی كه ده باره ی نامرازی (كه) وه نووسرابی زور كه مه به راده یه ك مرو توانای كوئل ده بی ئه و جاله ژیر جه نجالى كوومه ئی پرژو بلاوی رسته دا چه ند (كه) ئی كه لیکولینه وه یان له سه ر بکری هه لبگه وزی بیگومان ئه م چه ند (كه) ش له شیوه ی كه رهسته ی خاودان ...

ی (Who) ئینگلیزی دەداو بەم جوړهش له فرەیزدا بەکاری
هیناوه :

سه لاهه ددین که دنیای گرت

ههروهها ماموستای ناوبراو به واتای (Which) ی
ئینگلیزیش به کاری هیناوه بهم جوړه :

ئەم ئاسکانە ی که ئە له وەرپین ، (ل - 131) ماموستا نوری
عەلی ئەمین له کتیبی (ریزمانی کوردی) دا باسی (که) ی وهک
ئامرازی گه یه نەر کردوووه له سی جوړه فرەیزو له رسته دا
به کاری هیناوه .

له لایەن نووسەری ئەم وشە یه شه وه خۆی باسی
چەند ئامرازیکی (په یوهست) به ساده و لیکدراویه وه کراوه

یه کئی له وانەش (که) ی بووه له رسته ی ئاویتەش دا
به کارهینراوه .

ئەوهی شایه نی باسی کتیبه که ی دوکتور ئیبراهیم
عەزیز - ه که به شیوه یه کی دوورو دریز باسی (که) ی کردوووه
وه رگرتە ی زوری - له په خشان و له شیعر به وینه ی جوراوجور
بو هیناوه ته وه . ناوی سه رچاوه کانی به زمانی بیگانه و به زمانی

کوردیش توماری کردوون .. به ره مه که ی به چەند به شیکه وه
به ش کردوووه هەر لقی له و لقانەش که له و به شانە جیای
کردوونه ته وه ناویکی دریزی لی ناوه . ئەگەرچی کاره که نامە ی

دوکتورایه به لام تی بینینیکی زورم ده رباره ی سه رپاکی هه یه
له گهل نه وه شدا له کتیبخانه ی کوردی دا هەر که لینیکی
پرکردوته وه . له سه رانسەری کتیبه که ی دا دوکتور وای له
قه له م داوه که (که) هەر ته نیا ئامرازی گه یه نەرە ...

له ریزمان و ناخاوتنی کوردی (کتیبی لیژنه ی زمان و
زانسته کانی کۆری زانیاری کوردی دا باسی (که) وهک ئامرازی
(په یوهست = عطف) کراوه به چەند جوړیکیش له رسته دا
به کار هینراوه .

ئەوهی که من لیره دا ده مه وی بیلیم و بیخه مه به رسته
تویژالیکی که مه و نه ختی له بوختیش ده کاو بیگومان بو

پاشه پرویش زیاتر گه شه ده سینئ ، ئەگەر هاتوو زمانناسانی
خۆشه ویست به چاوی ره خنه ی دلسوزانه وه گولای بییری
خویان به سه ری دا پرژاند .

ئەم وتاره ی من که بو ته نیا (که) و دهست و پیوه نده که ی
ئاماده م کردوو ، سوووم له زور سه رچاوه ی ئە ده بی شاعیره
کلاسیکیه ناو داره کانی کورد وه رگرتوو . بو دهست
نیشان کردنی به لگه کان به بی ی توانا گه راوم و وینه ی شیعریم

بو هیناونه وه ته قه لاشم داوه که ئە و وینه یه زیاتری له یه ک بو
ئەوهی به ته واوی راستی به کار هینانه که بیته دهستمه وه و دلم
ئاو بخواته وه .

ئەمویست وینه ی شیعر ی ئە و شاعیرانه بهینمه وه که به
هه ورامانی (زاری گوران) ئاوازه یان هونیه ته وه ئە ویش هه ر
له به ر ئە وه بووه وه که و تاره که دوورو دریزی .

(که) : به شیوه یه کی فراوان (که) له لایەن نووسه رانه وه به
سه ليقه ی زمان به کار هاتوو ، لای هه ندی که سیش به جوړی
به کار هینراوه که له بوونی شیرازه ی پیوستی دا چوو ته
ده ره وه .

به کارهینانی به شیوه یه کی گشتی لایەن زمانناسانه وه بو
مه به سستی دیاری کردنی و ناوونیشان هه لدانی و ئە رکی له
رسته ی جورا و جوردا له دوو باره کردنه وه ی چوارچیوه یه کی
ته سک به ده ر نه بووه ، زوربه ی زوری زمانناسه کورده کان
(که) یان به ئامرازی (په یوهست) به واتای (عطف) ی عاره بی
له قه له م داوه . زمانناسه بیگانه کان مه به ستم دوکتور مه کاروزو
دوکتور مه که نزی - یه به راناو (relative) ناویان بردوووه
به رامبه ریشی وشه کانی (who) و (which) یان داناوه .

بو ئە وهی ئیمه له وه بینه وه که ئایا ئە م (که) یه ئامرازی
(په یوهست = عطف) یا (راناو = relative) یا خود جاری

« ئىتر ئەي كى ھەيە ئەمرو (كە) دەربەستى ژيانىت بى لە
گەرمەي ئىنتىخاباتا سبەينى پشتىوانىت بى ،
ياخود دەلى :
« دەسا پر بە دەم بقىزىنن : كە ئىستىعمارى ئىنگلىسى
برووخى تە فرو توونابى سەرو فەسسالى نە گرىسى »

(ھەردى - كاروانى شيعر ، ل - 143)

ئەمانەي خوارەو ھەندى نمونەي ترن وەك :
(پياويكى كە ھات) بە واتا : (پياويكى تر ھات) . لە شىوہى
سەرسورمان و پىرس دا ، وەك :
« رۆژىك شتىكم ئەخوینە ھەو ، كە ئىبوومە ھە . سەر لە نوئى لە
دلى خوما وردم ئە كەردە ھە لە مە ھە كوتوپر ئە ھە ھات بە بىرما : كە
ئايا من چىم ؟

(مېژووى ئە دەبى كوردى ، ل - 9) لە شىوہى ديارى
كردندا : « ماموستا گيان ، ئاخ خوزگە پارەم ئە بوو ھە موو
نوسخە كانى (كتىبە كە) تە نيا خوم ئە مكرى تاو ھە كومە جبورتان
بە م جارىكى تر لە چاپى بدەنە ھە »
(مېژووى ئە دەبى كوردى ، ل - 8 ، رفیق حلمى)

ديارە بە ھوى ئە و وینانەي سەر ھەو كە بە نمونەي
بە راورد كردن ھىنانمانە ھە بو مان ھە يە بلىن ئە و پستانەي كە
(كە) دەورى ھە يە لە دروست كردن يان دا چە ند جورىكن ياخود
(كە) خوى لە ئە رك دا چە ند جورىكە :

1- ھە يە ، دوو پستانەي ساكارى پىكە ھە گرى داوون و يە كى لە و
پستانە زور ديارى و سەر لە بەر ھە و ھەك شار پستانەي وايە و
من ناوم ئى ناوہ (سەر ھە پستانە) و پاش جيا كەردنە ھە ي لە وى
دىكە واتاى سەر بە خوى تە واوى ھە يە . ئە وى دىكە يان كە
بە (كە) يە كە ھە بە ستراو ھە گرى دراو ھە و ھەك (سەر ھە
پستانە) كە ، گرنگ نىيە و ، ئە گەر ھاتوش لە پستانە ئاويئە كە
جيا كرايە ھە واتاى تە واو نابە خشى و ئە م پستانە يە ي ئىرە كە
ناوى (ھە چە پستانە) مان ئى ناوہ پە يو ھە ندىيە كى بە تىنى
ئاو ھە لتاويانە ي لە گە ل ووشە ي (سەر ھە) دا ھە يە . بو وینە
بىكە س دەلى : -

ئە ميانە و جارى ئە و يان و جارىكى دىكە ش ھى ترە ، بە لای منە ھە
پىويستە پە نا بىبە ينە بەر انىكولنە ھە ي بە راوردى نىوان
(ئامرازى - پە يو ھە ست) و كەردە ھە ي (راناوى) (كە) و
كەردە ھە ي (جورە كانى دىكە ي) دا ئە گەر ھە يى !!

شايە نى باسە ئامرازى پە يو ھە ست لە زمانى كوردى دا
زورن و جورا و جورن ، بە لام ھە موويان ياخود زور بە يان لە ھە دا
بە شدارى دەكە ن كە ھە رىكە لە وانە تواناى ئە ھە ي ھە يە دوو
پستانە ي ساكار بە يە كە ھە (بە ند) بكاو بە ستنە كە ش زور بە ي
و ھە خت بە جورىكە بە بى ھە ول و تە قە لای زمانناسانە ، ھەر
بە لا بردنى ئامرازە كە پستانە كان لە يە ك جوى دە بنە ھە و ھەر
پستانە يە كىش لە و پستانە ساكارانە بە تە واوى و ھەك جارانى
پىشوويان واتاى سەر بە خود بە خشى .

والىرە دا ھەندى وینە ي جورا و جور بو مە بە ستى ھىنانە ھە
ياد بە رچا و دەخە ين : لە م وەر گرتە يە ي گوران دا ، (و) ئامرازى
پە يو ھە ستە و دوو پستانە ي ساكارى يە ك لە دواى يە ك بە يە كە ھە
بە ند كەرد ھە . گوران دەلى :
« ئە ي گوى ، زە لىلى چاوم (و) بەر تو پە نا ئە بە م »

بو ھە مان وینە قانع يش ھە مان ئامرازى بە كار ھىناو ھە
دەلى :
« تو نە مردووى ئە ي سە لاحە ددىنى ئە يو بى لە قە لب ھەر
بژى ئە ي فە خرى كوردو حاكى ملكى عەر ب »
(دىوانى قانع ، ل - 58)

(بە لام) وەك ئامرازى پە يو ھە ست كار دوخى بە م وینە يە بە كارى
ھىناو ھە :

« من وا رويشتم (بە لام) نە بىنن بىكانە پە رست چو ن ھە ق
ئە سىنن »
(دىوانى كار دوخى ، ل - 54)

ئە مانە ش وینە ي جياواز جياوازی (كە) ن كە ھەر
يە كە يان بە جورى و بە روا لە تى بە كار ھىنراو ھە يانە بو
ئاويئە كەردنى پستانە ي ساكار و ھەك ھەردى لە م دوو وینە يە دا
وتوويە تى :

• دئی که کانگای مه عریفهت نه بی
سه رچاوه ی عه شق و مه حه بیهت نه بی «

(دیوانی بیکه س ، ل - 84)

هروه ها قانع دهئی :

• من که (کوردم) ، بابنوسم دهفته رو دیوانی کورد تا
به له د بن نه و که سانه ، مودده عین میزانی کورد «

(دیوانی قانع ، ل - 76)

2- هر له م جوره ی سه روه و به رواله ته کانیه و هر ته نیا تاقه
رواله تیک نه بی که نه ویش بوره خزمایه تیه که بهر وینه ی
ترمان هه یه بویه بومان هه یه ناوی (نامراز) ی لی بنیز
چونکه بوره خزمایه تیه که هر وهک و تمان نه ماوه ، نه مه له
لایه که وه له لایه کی که شه وه وهک (کاری نامراز) کاری
وهرگرتوه بو وینه گوران دهئی :

• هو ویدایه له رهنگی نالی دهستت
که دائیم پیشه ته قه تل و جینایهت «

(دیوانی گوران ، ل - 68)

له جینگایه کی دیکه وه گوران دهئی :

• (که) هاته گویمه وه دننگت به نه غمهی نه رمت و تت : ج

مفته ته ماشا به ترخی بی عاری «

(گوران ، ل - 73)

3- هه شه وهک نامرازی په یوه ست - په یوه ستی ناسایی - دوو
رسته ی ساکار به په که وه به ند دهکا ، نه م نموونه یه ش که مه
بو وینه گوران دهئی :

• به م جوانی یانه : (که) زینه تی به هه شتی دنیان
به م جوانی یانه : (که) له تودا هه موویان په دیدان «

(گوران ، ل - 44)

4- هه یه ، وهک پاشبه ند هر ته نیا بو ناسینه وه یه و به ند ده بی
به ناوه وه به شیوه یه کی پروو دتر ، لیره دا (که) بومه به ستی
دیاری کردن و ناسینه وه به کوتایی هه ندی (ناو) یا خود
(ناوه لئاو) هوه ده لکین و شایه نی باسیشه نال وگوری (کو)
کردنه وه به سهر نه م دا دی که پاشبه ند . بو وینه گوران

دهئی :

پاکشا بووم له سهر پشتم

دوکتوره (که) م

ماری شیرپه نجه ی ده کو شتم

(گوران ، ل - 221)

یا خود دهئی :

• که نیشکه جوانه (که) بوچی فریبی حوسنو جه مال
هه لت نه داته سه مایی ته که ببورو عه ظمهت «

(ل - 70)

بو (کو) کردنه وه شی گوران دهئی :

• جوگه ی ناوه (که) تیایا فه تیس ماو

هه ره رن ناکن پیچی شاخ ته واو «

(ل - 127)

5- هه ندی جار وهک پاشبه ند که ده لکی به کوتایی ناوه وه یا
ناوه لئاوه و ناویکی نوی دروست ده بی . زور جاریش دوور
ده بی له ناوه بنه ره تیه کانه وه . بو وینه گوران دهئی :

• سه رپوشی (لووتکه ی) به فری زور سپی

به دارستان ره ش ناو دوئی کپی «

(ل - 127)

6- هه ندی جار نه م پاشبه ند که باسماں کرد بو گچکه کردنه وه
خوشه ویستی به کار ده هینری . بو وینه :

په ل : په لکه

چه ش : چه شکه

به روژ : به روچکه

یا خود دهئی :

• سه ر ده میک بوو دنیای گیانم تاریک و چول بوو

کام (به روچکه) ی که رمه دلم چه شنی سه هول بوو «

(ل - 42)

تی بینی : لیره دا (به روژ + که) = (به روژ که =
(به روچکه) .

7- هه ندی جار نه ویش که مه وهک نامرازی پریپوزیشن به کار
ده هینری . گوران دهئی :

کام پیاو ماقوول، کام که وره
(که) به رزی جینی ژوور هه وره
(گوران، ل - 84)

یاخود دهلی :

(که) (له) گیان سه رچاوه ی دل
سه ر هه لئه دا قوله قول
(گوران، ل - 89)

8 - له چوار چنوهی (پرس) دا دی، نه میش هر ته نیا له
په خشان دا بهر چاوم که وتوه، نه گه رچی گفت وگو
هه میشه له هی شیعر راست و په وان و بی ته کلیف تره .
9 - به واتای ته رتیبی وه ک بلیت : (کتیبیکی ترم کړی) ده لیت :
(کتیبیکی (که) م کړی) . راناوی (که) له رسته ی ناویده دا :
(وهختی که (که) له رسته ی ناویده دا به راناو سه ر ژمیر
ده کړی نه گه ر هاتوو توانی وه ک (ئاوه لئاو) پړولی خوی
به رامبه ر به (ناو) ببینی . لیره دا به ته مای نه وه ین که
جوړه کانی جودا بکه ی نه وه : -

أ - (که) له بری (ئاوه لئاو) یا شان به شانی هاتوره ته ناوه وه و
کرده وه که ی یاخود ده وری له هه لدانی ناوونیشان
به ده رنیه . بووینه قانع دهلی :

«چوونی منی بی چاره له بو مه عبه دو مزگه وت
بو دیتنی میحرا به (که ته شبیه به نه بروت)»
(ل - 65)

له جیگایه کی دیکه وه قانع دهلی :

« مانع ، که وه ها قانع به م به خته ره شه ی خوی
چون نیسه ته هی هس ، به ختی ره شو نوخته یی هیندوت »
(ل - 66)

له لایه کی دیکه وه قانع دهلی :

نوستادی قه دهر ره سمی قه دی تویه له ده سیا
بویه که وه ها له ت له ته په رگاری هه موو شوخ
(ل - 71)

گوران دهلی :

« ته صادوفه ن که جوانیت ، جه مالی بی وینه ت
به رامبه ری نه زهرم ناگه هان ته جه سومی کرد »
(ل - 73)

ب - جیگه داری ناوه لئاوه فره یزه یان وه کو (نه و) ده ور ببینی
بووینه گوران دهلی :

(که نیوه زه رده خه نه ی نازو عیشوه یی گه رمت)
به دزی له عله وه گرتی خه طیکی مرواری «
(ل - 73)

له لایه کی دیکه وه دهلی :

« نه و مه حموود جه وده ته ی (که قبیله ی هیوا بوو)
نه و مه حموود جه وده ته ی قه لآبوو په نا بوو »
(ل - 91)

له لایه کی دیکه وه دهلی :

« کولم (که میوه یه که نال و مزی سه ر لقی له ش)
وه نه رمی سینه که لانه ی خه ویکی یه زدانی »

ج - جیگای ناوه سه ره کیبه که ی رسته بگرینه وه ، بووینه گوران
دهلی :

« (ژنه که) گه وه هری سه رتاجی ئیحترامه ، ژنه :
به نووکی نه شته ری نه لماسی تیژی عیشق و غه رام »
(ل - 74)

ء - گرتنه وه ی جیگای (راناوی) که له جیگای ووشه ی
سه ره دابی ، بووینه بیکه س دهلی :

(من که) خاکی پاکی کوردستانی نازدارم ببی
چی له قه طعه ی نه وروپاکه م مولکی چینم بوچییه .
(ل - 9)

دیسانه وه دهلی :

« (من که) خوشاوی زه ریفو شه ربه تی میوزم ببی
نامه وی شه مپانیاو نه سکه نجه بینم بوچییه »
(ل - 9)

ه - گرتنه وه ی جیگای (به رکار) بووینه بیکه س دهلی :
« خه لقه پیم بلین : (که چی قه وماوه)

نه م خه لقه بوچی نه روژ ناوه »

و - گرتنه وه ی جیگای (کارا) بووینه قانع دهلی :

« (که دولبه ر) باده نوشی کا ، نه بی من خزمه تی میوکه م
به شه و ناودیری باخات و به روژ ده فعی چلوچیوکه م »
(قانع ، ل - 120)

ز - گرتنه وه ی جیگای دیارخراو یاخود سه بجیکت :

قانع بووینه دهلی :

« خه تای به خته (که من) دیوانه کارم

ئه گه رنا بهش به حالم هوشیارم

له جیگایه کی دیکه وه دهلی :

« (که من) ئوستادی مه جنونم له عیلمی شیتی ئه مجا

له کیوی نه جدهدا خوشه که لاقی باره گا لیده م «

(ل - 134)

ح - گرتنه وهی جیگای (ناوه فرهیز) : بووینه قانع دهلی :

« شه پوولی له شکری یونان ، که خاکی (مادی) به غماکرد «

(ل - 68)

ط - گرتنه وهی جیگای (ناوه پرسته) ی پریدیکه بین

(دیارخهر) : بووینه گوران دهلی :

« بهم جوانی یانه (که زینه تی به هه شتی دنیان)

بهم جوانی یانه (که له تودا هه موویان به دیدان) «

(گوران ، ل - 44)

قانع یش دهلی :

« گول (که مه ییل دولبه ری بی) مشتیری په یدا ئه کا

دل (که که وته عیشق بازی) زاهدی پيسوا ئه کا «

(قانع ، ل - 46)

له جیگایه کی دیکه وه قانع دهلی :

« کچ (که خوی نهرمو له تیف بوو) چ ته وه قوع به

حیجاب «

(ل - 58)

ئامرازی (که) له پرسته ی ئاویتته دا :

وهختی (که) به ئامرازی نیو پرسته ی ئاویتته له قه له م

دهدری ، ئه گه ر هاتوو له و مه رجانه ی که له (که) ی راناودا

باسمان کردن به دربی و جیگای ئامرازی پرپوزیشن و دهوری

رواله تی هی پرس و پاشبه ندی ناسراوی و هی ناو

دروستکردن نه گریتته وه . به شیوه یه کی پروون ترو ئاسان تر

بوومان هه یه بلین ئه گه ر (که) ی پرسته ی ئاویتته له بری

(ئاوه لکار) یان (ئاوه لکاره وه چه پرسته) هات ئه و وه خته به

ئامرازی (په یوه ست) له قه له می ئه دهین . بووینه قانع دهلی :

« تو پزیشکی حال زانو ، من نه خوش و ده رده دار

چا که ئینسافت بیی ، (کاتی که خوم خسته په نات «

(ل - 65)

له لایه کی دیکه وه قانع دهلی :

« مه نازه قهت به فیرعه ونی ، ئه مه میسرینکی زور کونه

(که ئه مبرو هاته ژیر حوکمت) ئه بیینی دادو دیوانت «

(ل - 67)

گوران دهلی :

« هووه یدایه له رهنگی تالی دهشتت

(که دائیم پیشه ته) قه تل و جینایهت «

(گوران ، ل - 68)

له جیگایه کی دیکه وه گوران دهلی :

« کام پیاو ماقوول ، کام گه وره

(که به رزیی جینی ژوور هه وره) «

(ل - 84)

له لایه کی دیکه وه گوران دهلی :

« ناو ریگا ته ق ته ق لادی به ردی زل

که هینستا گه ردوون پیی نه داوه تل «

(ل - 128)

ههروه ها دهلی :

« که له ناو که پران جله ویان گرتین

زهرده ی لووتکه کان پاش و پیش ئه فرین «

(ل - 147)

ناواخنی پرسته ی ئاویتته ی (که) :

به پیی رواله تی ئه م تایتله پرسپاری سهر دهرده هینی

ئه ویش ئه مه یه : ئایا ، ئه و پرسته ئاویتته یه ی که به هوی (که) وه

دروست ده بی توانای وه رگرتنی وه چه پرسته ی ناواخنی هه یه ؟!

شایه نی باسه ئامرازی پرسته لیکدان له زمانی کوردیی دا

که م نین و به هویانه وه توانای ئه وه هه یه دوو پرسته ی ساکار

یاخود پتر به یه که هه به ند بکری ئه مه له لایه که وه ، له لایه کی

دیکه وه په یوه ست کردنی ساکاری یاخود پتر له ساکاری به

(وه چه پرسته) و (سهره پرسته) وه ئاسانه . هه ریبه کی له و

ئامرازانه ش به پیی جیگا و شوین و پیکه و کارو ئه رکی تاییه تی

خوی بو مه به سستی پرسته لیکدان به کار ده هینری .. به بوئه ی

خستنه رووی چه ند ئامرازی ئه م شیعرانه ی گوران به نمونه

ده هینیه مه .

« بو وه ها ئه لوی ، (ئیتر) خاموش بم

با له مهیدان ون بم (و) فه راموش بم «

له جیگایه کی تره وه گوران ده لی :

« له هه ج باخی گولیکی سوورم دیبی

بوی چووم هه زار درک له پیم چه قیبی

(به لام) ته بیعهت هه رگیزاو هه رگیز

بی رووناکیه بی بزه ی نازیز «

له م وه رگرتانه دا (نیترو) و (و) و (به لام) نامرزی

(په یوه ست) ن ، به لام هه ریه که یان له جیگایه که داو به

مه به سستی !! . نه مه ی سه ره وه نه ختی روونکی بوو دهر باره ی

چونیه تی رسته ی ساکارو لیکد انیانه وه هه ره مان ده ستور ئه و

جوره نامرزانه توانای دروست کردنی رسته ی ناواخنیان هه یه .

دلدار ی شاعیر به سه لیه ی زمان دوو رسته ی ساکاری له

(سه ره رسته) که لیکد داوه ، بووینه دلدار ده لی :

« له نیو ئه م باخه بی جیگه ی (که تووم لی دیت) له هاوینا

له په لکی تازه پشکوتووی نه زاکاوی گولی نه سرین

(کراسیکی سپی بی که رد دروست که) (شه نگه و دامه ن

شور)

(له به رکه و) (زولفی زیرینت به سه ریا بینه خوار

چین چین) «

(کاروانی شاعر ، ل - 110)

(وه چه رسته) لیره دا (که تووم لی دیت) ه .

(سه ره رسته) یش رسته ی (کراسیکی سپی بی که رد

دروست که) یه و نه وانه ش که پیوه یو به ندرارون ئه وانی دیکه ن

که خهت هاتووه به ژیریانا .. له م نمونه ی (هه ردی) دا دوو

رسته ی ساکار له گه ل وه چه رسته دا لیکدراون یه که به شوین

یه که وه ئه و جا رسته ی سه ره کی هاتووه ، بووینه ته ماشا :

« (که جوگا تیکه لی چه م بی و چه میش تیکه ل به دهریابی)

(شه مالیش پر له هه سستی بی و) نییه شت تاك و ته نیابی «

(کاروانی شاعر ، ل - 138)

وه چه رسته که لیره دا « که جوگا تیکه لی چه م بی » یه .

رسته ی ساکاری یه که م دووه میش ئه وانه ن که یه که له دوای

یه که وه هاتوون به هو ی نامرزی په یوه سته وه لیک دراون . به لام

ئه و رسته یه ی که ماوه ته وه و خه تی به ژیردا نه هاتووه سه ره

رسته یه . نه مه نمونه یه کی دیکه یه که رسته یه کی ساکار له گه ل

(وه چه رسته) دا لیک دراوه و یه کیکیش له گه ل هی

سه ، هکی دا ، بووینه ماموستا هه ردی ده لی :

« (که کیوو که ژ بکه ن ماچی هه موو ناسمانی به رروشین)

(شه پولیش هه رووه کو دلدار له مل یه که ده سستی ئالابی)

(ئه به د نابی که خوشکی گول برای دهرکات) و لئی

دووربی) «

(کاروانی شاعر ، ل - 139)

ئه مه ی خواره وه نمونه یه کی دیکه ی ره وانه که جگه له

(وه چه رسته) و (سه ره رسته) ، چه ند رسته یه کی ناواخنی

تیدایه په یوه ست کراون به وه چه رسته و به سه ره رسته وه . بو

وینه هه ردی ده لی :

« ده سا تو حه ققی ئه م خاکه ی که خاکی ئه شکو

خویناوه)

(هه تا خوا هیزی پی داون ، هه تا دنیا خروشاوه)

(هه موو پر دم بقیزینن که ئیستیعمار ی ئینگلیسی)

(برووخی ، ته فرو توونابی سه رو فه سالی نه گریسی)

(برووخی ته خت و تاراجی ، بتوپی نوکه ری پیسی) «

(کاروانی شاعر ، هه ردی ، ل - 142)

بوونی (که) وه ک نامرزی لیکدراو :

(که) وه ک نامرزی په یوه ست له پیشیه وه وه له کوتایی یه وه

به پرواله تی جوراو جور ، جوره په ندی وه رده گری و له گه ل

هه ندیکیان دا جوش ده خوا وه له گه ل هه ندیکی دیکه شیان دا به

نزیک بوونه وه و شان به شانی یه ک هاوکاری یه کتری ده که ن .

ئه و به ندانه ش که ئه و جوره هاوکاریانه ده که ن وه ک (چون - ،

هه ر - ، چی - ، وا - ، وه ختی ، ...) و به هو ی هه ریه کیکیانه وه

یا نامرزیکی لیکدراو دروست ده کری ، یا زور به نزیک یه که وه

ده بن به جوری که کار ده که نه سه ر کاری بنه رته تی یه کتری .

ئه مانه ش هه ندی له وانه ن :

چونکه = (چون + که) :

أ - (چونکه) خو ی به ته نیا واتای (له به ر ئه وه) ده دات ،

واته (هو) = که ی دهرده خات له بنه رته دا چونکه پیک

هاتووه له (چون) که واتای (وه ک) ده دات وله (که) که هه مه

جور وینه کانیان وه رگرت ، بووینه بیکه س ده لی :

« باسی مه حزوونی و که ساسی خوت نه که ی توخوا

وهته ن

(چونکه) بهو باسه برین و زامه کهم نه کولیته وه «
(بیکهس ، ل - 5)

مه حوی دهلی :

• ده رکی صه عبه ، دم مه ده « مه حوی) له نه سراری
دهمی

(چونکه) بو (لائی) ه هه ر سه عیه ک بکا ده روا به لاش «
(دیوانی مه حوی ، ل - 151)

دیسانه وه بیکهس دهلی :

• بی ناوونیشیان هه میشه دیله
چونکه دوو دل و خامو به خپله «

(دیوانی بیکهس ، ل - 51)

ب - وهختی وه هاش هه یه که (که) له گه ل (چونکه) دا به جوته
به رودا دینه نیو پرسته وه به لام له هه ردوو حاله تدا واته :
(که + چونکه) یاخود (چونکه + که) ، هه ریه ک و اتا
ده دن هپچ له کاره که تیک ناده ن و نه و واتایه ش هه رواتای
(چونکه = له بهر نه وه) یه ، ته نیا نه وه نه بی که له
رووی زمانه وه سه ر له بهر نییه ! بو وینه نه حمده موختار
جاف دهلی :

• محه قه ق دړک و دانی دهشتی به کراوایه گولنارم

(که چونکه) جیکه ی نازو غه رامی حه زه تی له یله «

(دیوانی نه حمده موختار جاف ، چاپخانه ی هه ولیر ،

ل - 28) بو جوړی دووه میشیان نه حمده موختار دهلی :

• له وهختیکا که من نه رگس نه بیبیم زور له لام خوشه

(که چونکه) نه و گوله ش نهختی شه بییهی جاوی دلداره «

(هه مان سه رچاوه ، ل - 37)

هه رکه = (هه ر + که) :

(هه ر) خوی به ته نیا له نیو فره یزداو به پنی چونی ی

جیکای واتای جوړاوجور ددها به وینه : (هه ر دووان) ، واتای

: (ته نیا دووان) ددها . (هه ر دووا ده که وی) ، واتای : نه وه

دهدا که (هه میشه ده که وی) . (هه ر) له زاری هه ورامانی دا

جگه له وهی که واتای هه میشه ی هه یه ، واتای که روبی عه قلیش

دهدا که (هه ر) له گه ل (که) دا یه ک به شوین یه که وه یه ک

ده گرنو (هه رکه) دروست ده که ن (به هه ردوویکیانه وه) واتای

(وهختی) ددهن . بو وینه بیکهس دهلی :

« (هه رکه) روژ ناو ابو و نیتر بو عه ره ق سمکول نه که م
وه ک و لآخی بیته وهختی کاوو جوو نالیکه وه «

(دیوانی بیکهس ، ل - 89)

که چی = (که + چی) :

(چی) هه روه ک نامراز بو پرس به کاره نیتر او ه به وینه وه ک

بلین : چی ؟ له کاتیک دا یه کی قسه یه کمان بو ده کا یاخود

پرسیکمان لی ده کا به لام چاک گویمان بو شل نه کردووه . یا به

هه ر هویه کی دیکه وه داوای لی ده که پینه وه به نامرزی پرسی

(چی ؟) . به لام وهختی (چی) له گه ل (که) ی دا یه ک نه گری و

وه ک لیکدراویان له کاردا لی دی واتایه کی نوی هه روه ک

رواله تیکی نوییان په پدا کردووه و ددهن نه ویش نزدیکی واتای

(به لام) ه . بو وینه هیمن دهلی :

« نه من ده مگوت له دنیا تا بمینم

له بهر که س نه سته مه سه ر دانه وینم

(که چی) نیستا له داوی بسکی تودا

گرفتاری گولم ، موو ناپسینم «

(تاریک و پوون ، ل - 129)

بیکهس دهلی :

« له پیناوی تو شکاوه نه ستوم

که چی هینستا هه ر دیلو په نجه پوم «

(دیوانی بیکهس ، ل - 24)

کاکی فله لاج دهلی :

« به سه ر ژمیر خوی یه کیکه له به رچاو

(که چی) په لکه زیرینه یه به هه ناو ،

(کاروانی شیعر ، ل - 143)

نه حمده موختار جاف دهلی :

« عه جبه سرپیکه بوچ بولبول خه ریکی ناله یی زاره

(که چی) مه حروومه نه و دایم په فیقی خونچه هه ر خاره ،

(نه حمده موختار جاف ، ل - 37)

که وا = (که + وا)

(وا) خوی به ته نیا واتای (به و جوړه) ددها بو نمونه وه ک

بللی (واها ت) و (واچوو) به لام که ووتت (وا به سه ربانه وه)

واتای (به سه ربانه وه یه ددهات . وهختی (وا) له گه ل (که) دا

له یه ک نه دهن و (که وا) وه ک لیکدراوی یا وه ک که وتنه شوین

به کئی پرواله تیکی نوی دروست ده که ن جگه له وهی که واتایه کی نوی ش ددهن به دهسته وه . ئەم واتا نوی - یه ناوونیشان هه لدهرو تاریف - دهره که وهک فرهیزی ^{پارێز} ده که ویته دوایه وه . بو وینه وه فای دهلی :

« تابی سه ری کولت بوو (کهوا) زولفی به بادا
یا روژی و یصالت شهوی هیجرانی وه لادا »
(دیوانی وه فایی ، ل - 5)

له لایه کی دیکه وه دهلی :

« ئەو زاره (کهوا) ههر به ته به سوم هه یه خانی
پیری که دهلی گا له به فا گا له فه نادا »
(هه مان سه رچاوه وه هه مان لاپه ره)

دیسانه وه دهلی :

« ههر تاره (کهوا) مه سه که نی باری دل و روچه
سه د روچی به بادا که داو په رچه می بادا »
(هه مان سه رچاوه ، ل - 5)

به م بونه یه وه وه رگرتنی له هونراوه کانی پیره میرد دهلی :

« ئەزانی (کهوا) پینج و دوو روژه دهوری
که ناوی نه ما نامینی کهس له دهوری »
(دیوانی پیره میردی نه مر ، ل - 239)

له لایه کی دیکه وه دهلی :

« (خوزگه) ئەوانه ی به فه سال و به فیشال ئە دوون
له و تیره یه ئە بوون (کهوا) که وانیان دیار ئە بی »
(پیره میردی نه مر ، ل - 79)

که وه ختی = (که + وه ختی) :

(وه ختی) خوی به ته نیا پیک هاتوره له (وه خت) + (ی)
که وشه ی (وه ختی) ی دروست کراوه . (ی) رانای تاکی
نه ناسراوه . (وه ختی) به واتا واتای (کاتی) ددها . (که) ش له
گه ل (وه ختی) دا ههر هه مان واتا ده به ختی . که وابوو (که) و
(وه ختی) پیکه وه وه به م جو ره (وه ختی که) یا خود
(که وه ختی) واتای (کاتی) ددهن . بو وینه ئە حمه د موختار
جاف دهلی :

« به میراتی له دلمو داخی رهش بو لاله جی ماوه
(که وه ختی) سهوز ئە بی بویه وا ناوچه رگی سووناوه
(ل - 29)

له لایه کی دیکه وه دهلی :

« (وه ختی که) ئە که ی چه شنی نه سیم له نجه به ره و مال
ئه گریجه بی ته ر په خشه له سه ر کولم و خه ت و خال »
(ل - 33)

بیکه س - یش دهلی :

« به لام (که وه ختی) مانگ هه شت و نوی بی
کیسه ی چول ئە بی ههر خوی به خوی بی »
(بیکه س ، ل - 58)

که ی = (که + ی) :

له (که ی) دا (ی) به (که) وه به ستراره و پیوه یو به ند
بووه به جو ری که جو شیان خواردوه . (که ی) واتای (ناکا) یا
(نییه) ی تیدایه و زیاتر دیمه نی سه رسورمانی پیوه یه بو وینه که
کاردوخی (که ی) له پارچه شیعره که ی دا به کار ده هینی و دهلی :
(که ی شیعره !) . مه به سستی ئە وه یه که له شیعر (ناکا) یا خود
(شیعر نییه) به واتای شیعر و پرواله ته کانی !
أ - (که ی) به واتای (ناکا) یا نییه :

« (که ی) شیعره برا میعره به کیشان و به پیوان
(که ی) شیعره ئە وه هیچه به ئاین و به ویجدان »
یا خود دهلی :

« (که ی) شیعره له لای زیره ک و زاناو و ئە دیبان
(که ی) نافی دهرده به قسه ی ژیر و ته بیبان
(دیوانی کاردوخی ، ل - 30)

ب - (که ی) به واتای (وه ختی) :

(تاکه ی ئە وه واده بی واتای ئە وه ددها
که (تاچ وه ختی ئە وه واده بی ؟) .

(هه رکه ی هات) ، واتای (هه ر وه ختی هات) ددها
سه رچاوه کان :

1- ته ماشای کتییی « گراماری زمانی کوردی » دوکتور
مه کاروژ بکه .

Akurdish Graminiar . Descriptive Analysis of the kurdish of sulaminiya ,

IRAQ . by Ernest . N . Mccarus .

American Council of Learned societies .

New york , 1958

2- ته ماشای کتییی لیکولینه وه ی زاره کانی زمانی کوردی ،
دوکتور مه که نزی بکه .

Kurdish Dialect studies — L . By

- 3- پیرمانی کوردی - چاپخانه ی کامهران - سلیمانی ، 1960 م .
- 4- سه ره تاییک له فیلولوژی زمانی کوردی ، چاپخانه ی مه عاریف ، به غدا ، 1973 - محمه مد ئەمین هه ورامانی .
- 5- د . ئیپراهیم عهزیز - رسته ی لیکدراوی شوینکه وتوو خواز له گهل رسته ی شوینکه وتووی دیارخه ری له دیالیکته ناوه ندییه کانی زمانی کوردی دا . به غدا - 1980 ، چاپخانه ی (دار الحرية) .
- 6- ریزمانی ناخاوتنی کوردی به پنی لیکولینه وه ی لیژنه ی زمان و زانسته کانی ، چاپخانه ی کور ، 1976 .
- 7- زاری زمانی کوردی له ترازووی بهراوورددا ، چاپخانه ی (المؤسسة العراقية للطباعة) به غدا ، 1981 - محمه مد ئەمین هه ورامانی .
- 8- دیوانی ئەحمده موختار به گی جاف . چاپی دووه مین ، چاپخانه ی هه ولیر . 1966 ، گیوی موکریانی (.
- 9- گول ، له شیعری شاعیری کورد همدی دا . له چاپخانه ی مه عاریف ، 1974 - دوکتور مارف خه زنه دار .
- 10- حه مه عه لی مه دهوش - یانه ی دلان ، چاپخانه ی عه لاء ، به غدا - 1982 .
- 11- دیوانی وه فایی (میرازا عه بدول ره حیمی سابلآخی) لیکولینه وه ی محمه مد عه لی قه ره داخی - چاپخانه ی کور ، به غدا ، 1978 .
- 12- کاروانی شیعری نویی کوردی ، به رگی به که م ، حه مه حه مه ئەمین قادر « کاکه ی فه للاح » چاپخانه ی کور ، 1978
- 13- دیوانی قانع ، کوکردنه وه ی بورهان قانع - چاپی به که م ، له چاپخانه ی زانکوی سلیمانی له چاپ دراوه ، 1979 .
- 14- دیوانی نالی و فه ره نگی نالی ، لیکولینه وه ی ساخکردنه وه ی له سه ر نووسینی دوکتور مارف خه زنه دار ، له چاپخانه ی (دار الحرية) له به غدا 1977 له چاپ دراوه .
- 15- دیوانی مه حوی - لیکدانه وه ی لیکولینه وه ی مه لا عبده الکریمی مدرس و محمده مه لاکه ریم ، چاپخانه ی کور ،

1977 ، به غدا .

- 16- دیوانی کاردوخی ، به شی به که م ، محمد امین کاردوخی ، له چاپخانه ی (دار الحرية) له سالی 1978 له به غدا له چاپ دراوه .
- 17- سه رجه می به ره می گوران ، به رگی به که م ، دیوانی گوران ، محمده مه لا کریم کوی کردوه ته وه و ناماده ی کردوه و پیشه کی و پهراویزی بو نووسیوه . له چاپخانه ی کور ی زانیاری سالی 1980 له چاپ دراوه .
- 18- دیوانی بی که س ، محمده مه لا کریم ریکی خستوه و سه ره رشتی له چاپدانی کردوه ، له چاپخانه ی شه فیک له به غدا 1970 له چاپ دراوه .
- 19- دیوانی شاهو (مه لا حه سه نی قازی ، کوکردنه وه ی ریخستنی - محمد امین کاردوخی به رگی به که م ، له سلیمانی له چاپخانه ی راپه رین سالی 1976 له چاپ دراوه .
- 19- دیوانی شاهو (مه لا حه سه نی قازی ، کوکردنه وه ی ریخستنی محمد امین کاردوخی - به رگی به که م له سلیمانی له چاپخانه ی راپه رین سالی 1976 له چاپ دراوه .
- 20- محمد رسول (هاوار) - پیره میردی نه مر ، له چاپخانه ی (العانی) له به غدا سالی (1970) له چاپ دراوه .
- 21- هیمن - تاریک و روون - سالی 1974 .
- 22- زمان و ئەدهبی کوردی ، بو پوولی به که می ناوه ندی ، چاپخانه ی (حکومت) ، به غدا 1975 .
- 23- زمان و ئەدهبی کوردی - بو پوولی چواره می ئاده بی ، چاپخانه ی «الجبوری» به غدا ، 1977 .
- 24- زمان و ئەدهبی کوردی ، بو پوولی پینجه می ئاماده بی چاپخانه ی (الشعب) ، به غدا ، 1976 .
- 25- د . نه وره حماتی حاجی مارف ، ریزمانی کوردی ، به رگی به که م مورفولوژی ، به شی به که م (ناو) چاپخانه ی کور ، سالی 1979 له چاپ دراوه .
- 26- میژووی ئەدهبی کوردی ، به رگی به که م ، چاپی دووه م ، چاپخانه ی مه عاریف ، 1971 ماموستا عه لا ئەدین سه جادی
- 27- به رگی دووه می (شیعرو ادبیاتی کوردی) رفیق حلمی - چاپخانه ی (الشباب) سالی (1956) له به غدا له چاپ دراوه .
- 28- دوکتور جه مال نه به ز ، زمانی په کگرتووی کوردی ، سالی 1974 له ئەلمانیا ئوفسیت کراوه .